

MIKLÓSVÁRI SÁNDOR

minisztériumi főtanácsos,
az OPI főigazgatója

Az általános iskola feladatai az 1978-79-es tanévtől kezdődően

Az általános iskola több, mint három évtizedes történetében az 1978-79-es tanév egy új periódus kezdetét jelenti. E tanévben kezdjük el a *nevelés és oktatás új terveinek* bevezetését – külön miniszteri utasításban szabályozott ütemterv szerint – valamennyi osztályban és minden tantárgyban. Új tankönyveket, munkafüzeteket, feladatlapokat – több új taneszközt vezetünk be. Nem túlzás tehát azt mondani, hogy új szakasz kezdődik az általános iskolai nevelő-oktató munka fejlődésében.

Az általános iskola eddigi fejlődését áttekintve azt állapíthatjuk meg, hogy szilárdan, megbízhatóan, a felnövekvő nemzedékek számára eredményesen teljesítette funkcióját. Egy-egy nemzedék túlnyomó többsége számára megbízható alapokat nyújtott a továbbtanuláshoz. Jó szívvel és felelősséggel állapíthatjuk meg, hogy az általános iskola társadalmunk igényei szerint fejlődött és funkcionált.

Az 1972. évi oktatáspolitikai párthatározat azonban – az iskolatípusok között – nem ok nélkül hangsúlyozza az *általános iskola fejlesztésének* fontosságát. Hazánkban jelentős mértékben fejlődtek a termelési és társadalmi viszonyok. A nagyszerű eredmények mellett új igények, új követelmények jellemzik egész társadalmi és gazdasági életünket. Az általános iskola alapozó funkcióját most ezekhez a társadalmi igényekhez és követelményekhez kell igazítanunk. Ha azt akarjuk, hogy a közép- és felsőfokú szakemberképzés korunk igényei szerinti színvonalon realizálódjon, akkor ennek mindenekelőtt az alapjait kell biztosítanunk.

A fejlett szocialista társadalom és népgazdaság azt a követelményt támasztja az iskolával szemben, hogy mind általános és szakmai műveltségben, mind világnézeti-erkölcsi-politikai gondolkodásban és emberi magatartásban kitűnő fiatalokat neveljen. Olyan fiatalokat, akik termelő munkájukkal továbbfejlesztik a társadalmat és a népgazdaságot, termelékenyebben dolgoznak, értelmesebb, alkotóbb módon tevékenykednek az élet minden területén, és magasabb színvonalra emelik a társadalmi közgondolkodást. Ennek az igénynek – azt is mondhatjuk „társadalmi megrendelésnek” – a biztosításához jól funkcionáló, megbízható alapokra van szükség.

Az általános iskola rendkívül figyelemreméltó eredményeket ért el mind a hálózat, a szervezettség, mind a nevelő-oktató munka tartalmának és módszereinek fejlődésében. Ebben a fejlődésben olyan együttható tényezők szerepelnek, mint például a települési viszonyok alakulása, a lakosság koncentrációja (a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezésének következményeként), az urbanizációs törekvések és azok az iskolapolitikai intézkedések, amelyek a körzeti iskolák fejlesztésével növelték a teljesen osztott iskolák számát, nagymértékben fejlesztették a szakrendszerű oktatást, a pedagógus létszámot. Nem utolsósorban játszott nagy szerepet az általános iskola fejlődésében az elmúlt 15 év, amely alatt a nevelés-oktatás tartalmának, módszereinek fejlődése,

a nevelő-oktató munka eredményei azt tanúsítják, hogy az általános iskolák 1963-ban bevezetett tanterve jól funkcionált, *megvetette alapjait a szocialista nevelőiskolának.*

Mi most a cél, mit akarunk a nevelés-oktatás új terveinek bevezetésével? Röviden és egyszerűen szólva: azt akarjuk, hogy tovább emelkedjék az iskolai (és az iskolán kívüli) munka színvonala, és mindez jobb nevelési és oktatási eredményekben jusson kifejezésre. Ehhez jobb alapot adnak a nevelés-oktatás új tervei, s ha ezek a tervek a pedagógia gyakorlatában érvényesülnek, akkor feltétlenül fokozódnia kell a színvonalnak, az eredményeknek. S ha a tervek gyakorlati megvalósításában a „szubjektív tényezők”, a pedagógusok is megteszik a magukét, akkor az általános iskola teljesíteni tudja feladatait.

Természetesen a színvonal emeléséhez, a jobb eredményekhez korszerűbb, tervszerűbb és hatékonyabb nevelő-oktató munkára van szükség. Ez pedig csak úgy alakulhat ki, ha a gyakorlati munkában érvényesül az új tanterv szelleme. A főfeladat tehát – amely mindent megelőz – az új tanterv ismerete, mondanivalójának látása, elfogadása és az ennek alapján meggyőződéssel végzett munka. Ennek érdekében szervezte az Országos Pedagógiai Intézet, a megyei tanácsok továbbképző intézeteivel együttműködve, a felkészítő tanfolyamokat, és ezért jelentek meg a felkészítési útmutatók is.

Az 1978–79-es tanévben, tehát a bevezetés első ütemében, az *alábbi dokumentumok lépnek életbe:*

- a) az „Alapelvek az általános iskola nevelő és oktató munkájához” az 1–8. osztály számára;
- b) „A tanítási órán és iskolán kívüli nevelés terve”;
- c) az 1. osztály valamennyi tantárgyának tanterve (tehát: magyar nyelv és irodalom, környezetismeret, matematika, technika, rajz, ének-zene, testnevelés);
- d) a 3. osztály osztályfőnöki óra tanterve;
- e) a 4. osztályos rajz, testnevelés és osztályfőnöki óra tanterve;
- f) a 6. osztályos fizika tanterve.

Az első ütem tartalmából egyértelműen kiderül, hogy az új dokumentumok bevezetésében nemcsak a tantárgyak szerint érintett pedagógusok az érdekeltek, hanem a tantestület valamennyi tagja, hiszen az „Alapelvek”, illetve az „Órán és iskolán kívüli nevelés terve” végrehajtásában az *egész iskola, a tantestület minden tagja érintett és érdekelt.*

Miért tartozik az „Alapelvek” ismerete és érvényesülése az egész iskolára, valamennyi pedagógusra? Mert az „Alapelvek” tartalmazzák a *szocialista nevelőiskola továbbfejlesztésének* elveit. Tehát az egész iskolai és az iskolán kívüli munkára nézve határozzák meg és foglalják egységbe a nevelés és oktatás célrendszerét, és közös elvi, ideológiai, pedagógiai alapot adnak a nevelő-oktató munka szabályozása és vezérlése számára. A tudatos nevelés és oktatás nem nélkülözheti az „Alapelvek” ismeretét és érvényesítését. Minden pedagógusnak tudnia kell az általános iskola célját, a fő nevelési feladatokat, a pedagógiai tevékenység általános elveit, az általános iskolát elvégzett tanulókkal szemben támasztott társadalmi igényeket, a különböző nevelési tényezők szerepét a nevelés céljának elérésében, nem utolsósorban a tananyag nevelési tartalmát és funkcióját. Mindezek ismerete nélkül aligha lehetne tudatos, tervszerű és hatékony nevelő-oktató munkát folytatni.

Természetesen ugyanilyen fontos a *tananyag ismerete* is. A tananyaggal való bánni tudás az egyik legizgalmasabb kérdése az új tanterv gyakorlati megvalósításának. A pedagógus ugyanis maga dönti el – saját munkakörülményeit figyelembe véve –, hogy a szorgalmi idő alatt kizárólag a törzsanyagot dolgozza fel, illetve milyen mértékben építi be az oktatás folyamatába a kiegészítő anyagot.

A tananyag célszerű kezelése már az évi *tanmenet* összeállításában jelentkező feladat. Ennek megoldásában – tudniillik az évi tanmenet összeállításában a pedagógus két utat járhat. Az egyik, hogy munkáját csak a törzsanyagra tervezi; a másik, hogy a törzsanyaggal együtt a kiegészítő anyagot is megtervezi. Elvileg mindkét megoldás elfogadható. Az első esetben valószínű, hogy – az esetek többségében – a törzsanyag feldolgozása folyamán kiderül, hogy reális lehetőség van számos kiegészítő anyag beiktatására is. Ebben az esetben a pedagógusnak utólag kell beírni a tanmenetébe a kiegészítő anyagot. Ennek a tanmenetkészítési módszernek az az előnye, hogy a tanév végén a ténylegesen feldolgozott kiegészítő anyaggal reális képet kap a pedagógus a tananyag feldolgozásának lehetőségeiről, annak mennyiségéről és minőségéről. Természetesen ez a gyakorlatban kialakult tanmenet sokáig használható, és minden évben a körülményeknek megfelelően módosítható.

A tanmenetkészítés másik útját járva, a pedagógus egyszerre tervezi meg a törzsanyagot és a kiegészítő anyagot. Ez esetben a realitásokra kell gondolni, de így is minden bizonnyal szükség lesz arra, hogy a tananyagfeldolgozás tapasztalatai alapján csökkentse vagy bővítse a kiegészítő anyagot.

A tananyaggal való „bánni tudás” egyik biztosítéka a tartalmas, színvonalas, a tanulók terhelését reálisan figyelembe vevő nevelő-oktató munkának. Szigorúan tilos azonban, hogy a pedagógus a kiegészítő anyag feldolgozásával, megkövetelésével visszaéljen, s mindez a tanulók indokolatlan terheléséhez vezessen. Éppen ezért csak a törzsanyag elsajátításában elért eredményeket szabad osztályozni. Értékelni kell azonban a kiegészítő anyag elsajátításában elért eredményeket is. Ennek elmulasztása ugyanis pedagógiai szempontból káros lenne. Ugyanakkor káros lenne egy olyan gyakorlat is, amely a törzsanyag és a kiegészítő anyag együttes teljesítését értékeli, illetve osztályozza jeles érdemjeggyel. A kiegészítő anyagban elért teljesítményt tehát elismeréssel, dicséréssel, jutalommal kell honorálni.

Ha a pedagógus a szorgalmi idő alatt csak a törzsanyagot dolgozza fel, nem vét semmi ellen. Nyilván erre meglehet az oka. Az osztályközösség összetétele, szorgalma, egyéb körülmények ezt indokolhatják. A tanulókra nézve ez semmilyen veszéllyel nem jár, mert a törzsanyag feldolgozása biztosítja a tanulók továbbhaladásához szükséges ismereteket és készségeket. Joggal lehet remélni azonban, hogy az esetek túlnyomó többségében a kiegészítő anyag egy részének feldolgozása lehetséges lesz, s ez színesebbé, gazdagabbá teszi az oktatás folyamatát, és erősíti, elmélyíti a nevelő munkát.

Az új tanterv egy másik vonatkozásban is nagy lehetőségeket és biztosságérzetet nyújt a pedagógusnak mindennapi munkájához. A tanterv ugyanis tartalmazza a *követelményeket*, amelyek a tanulói teljesítmény felől fogalmazzák meg a teljesítés mértékét és minőségét.

Rendkívül fontos, hogy a pedagógusok tisztában legyenek a követelmények funkciójával. Mit kell tudni a követelményekről? Mindenekelőtt azt, hogy a követelmények az egyes tantárgyak céljáról pontosabban és konkrétan szabályozzák és irányítják a nevelő-oktató munka folyamatát. Továbbá: időben jelzik a pedagógus számára a tanuló tudásának hiányosságait. Végül: információkat adnak a tanulók munkájának értékeléséhez és osztályozásához.

A tantervben olvasható követelmények még nem készülhettek el olyan mélységgel és részletességgel, hogy minden tananyagrészletre vagy minden tanítási órára eligazítást nyújthatnának. Ehhez a gyakorlat tapasztalatai is kellene, s ezért csak néhány év múlva áll a pedagógusok rendelkezésére olyan részletes, a gyakorlatban kipróbált követelményrendszer, amely minden vonatkozásban megbízható támpontot jelent. Különösen igaz ez akkor, ha a pedagógus figyelembe veszi a követelményrendszerben az

optimum és a minimum szintet. Már itt szükséges hangsúlyozni, hogy a minimum szint nem jelentheti az osztályozásban az elégtelen érdemjegyet. Nagy hiba lenne, ha a pedagógusok a minimum szintet azonosítanák a buktatással. Nem arról van szó természetesen, hogy az új tantervek alapján nem lehet egy tanulót megbuktatni. Az azonban nagy hiba lenne pedagógiai szempontból, ha a minimum szintet azonosítanák a buktatással. Talán feleslegesnek tűnik annak hangsúlyozása, hogy az iskola (a pedagógus) feladata, hogy a gyereket oktassa, nevelje, a gyengéket, a lemaradókat felzárkóztassa, előrehaladásukat segítse, türelemmel, hozzáértéssel, úgy, ahogy ezt a pedagógia, a gyermeknevelés törvényei előírják. És ha a pedagógus mindent megtett legjobb tudása és lelkiismerete szerint, előfordulhat, hogy buktatni kényszerül. A lényeg az, hogy az új tanterv adta lehetőségekkel élni kell, de azokkal visszaélni nem szabad.

Az új tanterv egy további összefüggésben is jelentős felhatalmazást biztosít a pedagógusok számára. Mint ismeretes, az egyes tantárgyak tantervei a tananyag feldolgozásának csak a legfontosabb elveit határozzák meg. A *módszerek* megválasztásában a pedagógusok önállóan, saját felelősségükre határoznak. A legfontosabb ugyanis az eredmény, a hozzávezető út nagyon választékos, sokszínű lehet. Az új tanterv merev, kategorikus előírásokkal nem akarja megkötni a pedagógusok kezét. Ehelyett azt sugalmazza, hogy a pedagógusok minél nagyobb módszertani szabadsággal és felelősséggel végezhessek munkájukat. Arra van szükség, hogy a pedagógia gyakorlatában szerepet kaphasson, érvényesülhessen a *pedagógus személyisége*. Ez csak önállóan, alkotó módon és mindenért felelősséget vállaló munkával lehetséges. Természetesen a módszertani szabadság nem vezethet semmiféle szabadossághoz a nevelés-oktatás módszereinek megválasztásában, illetve alkalmazásában. A módszertani szabadság elve feltételezi, hogy a pedagógus a nevelés-oktatás szakembere, ismeri a tananyagot, a tanulót, a tananyag átadásának, feldolgozásának saját szaktárgyában betartandó elveit, tehát azokat a pedagógiai, pszichológiai, metodikai korlátokat, amelyeken belül maradvá érvényesülhet csak a módszertani szabadság elve.

Arra a kérdésre tehát, hogy mi az általános iskolai pedagógusok feladata az 1978/79-es tanévtől kezdődően, a következőket válaszolhatjuk:

- mindenekelőtt alaposan, részleteiben is, de egész szellemében is meg kell ismerni a nevelés-oktatás új dokumentumait,
- az „Alapelvek”, az egyes tantárgyak tanterveit, az „Órán és iskolán kívüli nevelés tervét”;
- gondosan össze kell állítani az évi tanmenetet;
- jól meg kell választani az alkalmazandó módszereket, a használandó taneszközöket;
- tanévről tanévre fejleszteni kell a gyakorlati tapasztalatok alapján a nevelés-oktatás módszereit, az iskolai munka tervszerűségét, hatékonyságát.

Ha a pedagógusok megértik a nevelés-oktatás új terveinek intencióit, ha ezek gyakorlati végrehajtásában felismerik saját szerepük fontosságát, akkor a következő évek gyakorlatában erősödni fog az általános iskola alapozó funkciója, s mind megbízhatóbban és eredményesebben elégítheti ki a fejlett szocialista társadalom igényeit, s mindez megnyilvánul a tanulók tanulmányi eredményeiben, emberi magatartásukban, neveltségükben.

